

A szerzői jogi jogharmonizáció eredménye az EU-ban

Gyertyánfy Péter

(Megjelent a Jogtudományi Közlöny 2002/6. számában 271. és köv.)
(A kézirat lezárva: 2002. március 27.)

1. Az európai szerzői jogi jogharmonizáció nemzetközi háttere, céljai, eszközei

1.1. A nemzetközi jogi háttér

Az Európai Unióban a mai napig nincsen olyan közösségi (regionális) szerzői jogi norma, amely az egyes tagállamok bíróságaira és jogalanyaira közvetlenül kötelező lenne. Az egyes tagállamok szerzői és szomszédos jogának közös, azonos elemei részben az azonos világszintű nemzetközi egyezményes¹ kötelezettségvállalások eredményei (mint minimális, legalább biztosítandó védelmi szint), részben a hasonló gazdasági és kulturális körülmények logikus kihatásai és mára – nem utolsósorban – a több évtizedes európai bírósági, bizottsági és irányelvekkel való szabályozási döntések (vagyis a szerzői jogi *acquis communautaire*) belső írott jogban lecsapódott következményei.

Az európai államok szerzői joga szigorúan a területiség elve alapján fejlődött ki, vagyis e „tulajdonszerű” és másrészt „személyiségi” jogok csak a belföldiekre, saját területre érvényesek – éles ellentétben a tulajdonra és a személyiségi jogokra általában vonatkozó nemzetközi gyakorlattal.

Az egyes tagállamok szerzői jogában a jogokat és korlátaikat illetően így kialakult különbségeknek a nemzetközivé vált kulturális gazdaságban még nagyobb jelentőségük van azáltal, hogy a nemzetközi szerzői jogi tényállásoknál ma – szinte kivétel nélkül² - a belföldiekkel azonos elbánás elvét kell alkalmazni.³ Az EK belső piacán tehát a személyek árú, szolgáltatások, tőke az EK elsődleges jogforrásaiban garantált szabad mozgása és a Közösség piaci versenyt szabályozó előírásai⁴ csak a szerzői jog korlátozásával

¹ A legfontosabbak: Berni Unió Egyezmény az irodalmi és művészeti alkotások védelméről 1886/1971, (a továbbiakban: BUE) 1961-es Római Egyezmény az előadóművészek, hangfelvétel előállítók és műsorsugárzó szervezetek védelméről és a Világkereskedelmi Szervezetet (World Trade Organization, WTO) 1994. április 15-én Marrakeshben létesítő egyezmény melléklete, a „Megállapodás a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól”, az angol cím általánosan használt rövidítésével: TRIPS. Megjegyzendő, hogy az EK-jog megelőzi a tagállamok nemzetközi egyezményeinek alkalmazását is. Az Európai Közösséget alapító szerződés (a Római Szerződés, a továbbiakban: RSZ) módosított, az Amszterdami Szerződés után jelenleg hatályos szövege (a továbbiakban: EKSZ) 307. cikke úgy fogalmaz, hogy a tagországoknak az EKSZ. hatályba lépése előtti nemzetközi egyezményeiből folyó, a harmadik államokkal szembeni jogai és kötelezettségei érintetlenül maradnak. Viszont ha ezek a megállapodások az EKSZ-szel nem összeegyeztethetőek „az érintett tagállamok minden alkalmas eszközt felhasználnak, hogy a megállapított ellentmondásokat kiküszöböljék”. A bírói gyakorlat tovább erősítette az EK-jog elsőbbségét: e szerint ha a korábbi nemzetközi szerződésben szerzett jog ellentétes az EGK-joggal, az illető tagállam köteles lemondani joga gyakorlásáról (*kötelezettsége* teljesítését persze nem tagadhatja meg a kívül állóval szemben) (Commission v. Italy, 10/61 (1962) CMLR 187.)

² Anyagi viszonyosság lehet az ún. követő jog tekintetében.

³ BUE 5. cikk (1) bek.

⁴ RSZ 30-36. cikkek, 59-60. cikkek, 85. 86. és 90. cikkek (EKSZ 28-29. és 30. cikkek; 49-50. cikk,

érvényesülhetnének. Az európai uniós joganyagok ugyanazon mű ugyanolyan felhasználásaira nézve országonként más-más jogi feltételekkel találkozhatnak. Látható, hogy a konfliktus lehetősége az európai közösségi jognak az árú- és szolgáltatási forgalom belső korlátait lebontó szabályai és a kizárólagos, területi hatályú szerzői jogi (és iparjogvédelmi) monopóliumok között az első perctől fogva adott volt annak ellenére, hogy az Európai Közösséget alapító Római Szerződés (a továbbiakban: RSZ) a szerzői jogról kifejezetten említést sem tett. Az RSZ Amszterdam utáni, jelenleg is hatályos szövege (a továbbiakban: EKSZ) 30. cikk (az RSZ 36. cikke) is csak az „ipari és kereskedelmi tulajdont” említi, mint a közösségen belüli szabad áruforgalmat biztosító szabályok lehetséges korlátait. Mégis, a szerzői jog vagyoni elemeire, az iparjogvédelemhez hasonló gazdasági hatásaira építve ez az egyik kiinduló pont a szerzői jog közösségi értelmezéséhez. Az említett cikk szerint „az ilyen korlátozások ... nem válhatnak önkényes megkülönböztetés vagy álcázott kereskedelmi korlátozás eszközeivé a tagállamok között.”

Ami a versenyjogi szabályokat illeti, a szerzői jog ebből a szempontból eleve monopólium, piacfelosztó, korlátozó hatású. Amint ez a jog a dinamikus szakaszába lép és túlmegy azon, hogy a szerzőre irányuló jogi felhatalmazás legyen, tehát amint kifelé fordul, felölti a piaci monopólium vonásait is. A felhasználási szerződéssel a szerző vagy a derivatív jogtulajdonos a művet a „piacra”, a közönséghez juttatja, és az ott a művek közvetítői számára piaci áru jelleget vesz fel, arra ott piacfelosztó és piaci korlátozó intézkedések tehetők.

1.2. Az EU jogharmonizációs céljai

Az Európai Unió általános célja, hogy létrehozza az Unió népeinek egységét, lebontsa az ezt gátló határokat és akadályokat. A szerzői jog tekintetében – a jogharmonizáció eddigi aktusaiból leszűrve – ez a következőket jelenti:

- (i) le kell bontani a szerzői műpéldányok forgalmának és a művek közönséghez juttatásának mint szolgáltatásnak a közösségen belüli akadályait;
- (ii) a belső piaci verseny torzításának kiküszöbölése,
- (iii) az alapvető érdekek – a tulajdonhoz, a „szellemi tulajdonhoz”, a véleménynyilvánításhoz való jog és a közérdek – összehangolása közösségi szinten,
- (iv) a jogi különbségek és jogi bizonytalanság csökkentése a kulturális piacon, ami ösztönzi majd a kulturális befektetéseket,
- (v) a szerzői jog kiigazítása és kiegészítése az új gazdasági és műszaki (digitális!) körülmények között,
- (i) annak megelőzése, hogy a tagállamok a fenti új kihívásokra széttartó válaszokat adjanak,
- (vii) emeljék a szellemi alkotások védelmi szintjét (pl. védelmi idő 70, szomszédos jogok) vagy mindenütt bevezessenek az egyes országokban már hatékony szerzői jogokat (pl. követő jog).

1.3. Az EU jogharmonizáció eszközei

A közösségi szerzői jogi jogközelítés mintegy három évtizede tart, alapvetően két eszközrendszerrel: a Bizottság és az Európai Bíróság döntéseivel⁵ és másrészt – 1991 óta – a Tanács irányelveivel.

Az EK jog alkalmazására eseti döntéseket elsősorban az Európai Bíróság (a továbbiakban: EuB) hoz, amelynek azonban nemcsak az EKSZ és a másodlagos európai jogforrások alkalmazása, hanem kifejezetten értelmezése is feladata.⁶ Az EuB-t a felek kezdeményezésére vagy hivatalból a tagállamok alsó bíróságai közvetlenül megkereshetik, a felső bíróságok pedig bizonyos ügytípusokban kötelesek is erre⁷. Az EuB-hez keresetet nyújthatnak be közvetlenül a tagállamok és a Közösség intézményei, elsősorban a Bizottság is. A Közösség intézményei döntéseivel szemben az EuB-hoz keresetet intézhetnek jogi és természetes személyek is.⁸ Elsősorban versenyjogi kérdésekben a Bizottságnak a tagállamokat, a jogi és természetes személyeket illető saját eseti joghatósága is van, döntései azonban az EuB-nál megfellebbezhetőek.⁹ A Bizottság jogerős döntései, illetve az EuB ítéletei a tagállamokban végrehajtható okiratok. A Bizottság és az EuB szankcióként jelentős bírságokat is megállapíthatnak (A tagállamok ellen kiszabott bírság azonban rendes bírósági úton nem hajtható végre.)¹⁰

Bár az EK a tagállamok alanyaira közvetlenül kötelező egységes szerzői jogot – rendeletet – is alkothatna,¹¹ mindeddig a másik módszert, az irányelvek útját választotta: „A tagállamok jogi és igazgatási előírásainak *harmonizálása*” úgy, hogy „a belső jogalkotás feladata lesz a célhoz szükséges jogi forma és eszköz kiválasztása”. Ilyen irányelveket a Tanács a Közös Piac működését közvetlenül befolyásoló jogszabályok harmonizálására bocsáthat ki.¹² Arra nézve, hogy a nemzeti szerzői jogi szabályok a Bizottság és az EK Bírósága (a továbbiakban: EuB) szemében az EK működését közvetlenül befolyásolják, a legjobb bizonyíték az alább ismertetendő kiterjedt eseti döntési gyakorlat és a megindult közösségi jogalkotás.

A Bizottság azzal is érvelt, hogy mivel az RSZ szerződés szerint a Közösség feladata a dolgozók életviszonyainak javítása, „ehhez biztosítani kell a szerzők és fordítók igazságos, megfelelő életszínvonalát is”.¹³ A közösségi szerzői jogi jogalkotás előkészítésére a Bizottság

⁵ Az eseti döntésekről l. Gyertyánfy Péter: Szerzői jogunk és az európai integráció. Magyar Jog 1991, 344-355., 534-540., 594-608. Boytha György: Iparjogvédelem, szerzői jog. in: Az Európai Közösség kereskedelmi joga. Szerk.:

Király Miklós. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1998. Bp. 335-379. o. és ennek időszerűsítése 2001. dec. 31-ig bezárólag (kézirat).

⁶ EKSZ 200. cikk (RSZ 164. cikk)

⁷ EKSZ 234. cikk (RSZ 177. cikk)

⁸ EKSZ 230. cikk (RSZ 173. cikk)

⁹ EKSZ 226. és 85. cikk (RSZ 169. és 89. cikk)

¹⁰ EKSZ 244. és 256. cikk (RSZ 187. és 192. cikk)

¹¹ EKSZ 308. cikk (RSZ 235. cikk), de l. a 24. lábjegyzetet is!

¹² EKSZ 3. h. és 95. cikk, 249. és 308. cikk (RSZ. 3. cikk és 100. cikk, 189. és 235. cikk)

¹³ Az RSZ 117. cikkére (ma: EKSZ 136. cikk) hivatkozással; „Books and reading; a cultural challenge for Europe”. COM (89) 258. final. Brussels 3. Aug. 1989. E cikk ma már utal a dolgozók alapvető szociális jogairól szóló 1989-es Közösségi Nyilatkozatra is.

1984-től kezdve egy egész sor konzultatív tanulmányt, jogalkotási tervet bocsátott ki.¹⁴ Az 1991-ben megindult jogalkotás¹⁵ eddig hét, kifejezetten szerzői és szomszédos jogi tárgyú irányelvet eredményezett: a számítógépi programokról,¹⁶ a bérbeadásról és a szomszédos jogokról,¹⁷ a műholdas és vezetékes közvetítésről,¹⁸ a védelmi időről,¹⁹ az adatbázisokról,²⁰ általában a szerzői jogról az információs társadalomban²¹ és az ún. követő jogról.²² Az elektronikus kereskedelemről²³ szóló irányelv felelősségi szabályai több más jogág mellett a szerzői jogra is vonatkoznak, amint a már rendeleti szintű szabályozás is a határokon a kalóztermékekkel szemben alkalmazandó ellenőrzési intézkedésekről is.²⁴

2. Az EU szerzői joga

Az Európai Unió közös szerzői jogát a Bizottság és az EuB eseti döntéseinek (amelyek lényegében az elsődleges jogforrás, az RSZ illetve EKSZ értelmezései) és az 1991 óta kiadott irányelveknek tartalma alkotja. Ez ma a szerzői jogban a közös akarat, a kötelező jog és – tárgyában – a „szabályozott terület.” Utóbbihoz értendők az EK irányelvek megengedő szabályai is.

Az így létrejött joganyag egyelőre a teljes jogvédelmi rendszer ideális képéhez mérve hiányos, foltos, mintha egy összeállított „jig-saw” kirakós játék képeinek egy része hiányozna. Ennek okai részben általánosak (a tizenöt állam jogrendszerének különbségei), részben sajátosak. A szerzői jog ugyanis jelentősen gyökerezik az eltérő nemzeti kulturális hagyományokban. A kontinentális és az angolszász szerzői jogi felfogás között lényegi, elvi különbség is van.²⁵ A személyiségi és a kulturális elemeket hangsúlyozó (kontinentális) megközelítés az EK jogalkotásában érvényes szubszidiaritás elvével együtt eddig korlátozta a közösségi jog szintjére emelhető tárgyak körét. Ugyanakkor a sokoldalú nemzetközi egyezmények több szerzői jogi részletkérdésben ma már nem adnak kétségtelen és egyértelmű választ s az EK ezekben törekedett hégzagpótlásra.

Az egyes tagállamokban létező és érvényesülő szerzői és szomszédos jog természetesen ennél teljesebb, hiszen a nem szabályozott kérdésekben – például a személyhez fűződő

¹⁴ „Zöld könyv” a műsorszórás közös piacának kialakításáról. (COM (84) 300. végl. 1984. június 14.) „Fehér könyv” a belső piac megalkotásáról (COM(85) 310. végl. 1985. június, „Zöld könyv”: „Szerzői jog és a műszaki kihívás – haladéktalan intézkedést igénylő szerzői jogi kérdések” (COM(88) 172. végl. 1988. jún.7). „A Zöld könyv folytatása; a Bizottság munkaterve a szerzői és szomszédos jogok terén” (COM(90) 584. végl. 1991. január 17.

¹⁵ EK jogszabályonkénti elemzését l. . *Boytha György* i. m. 5. l.áb. Az irányelveknek megfelelő magyar szabályozásról l. . *Faludi Gábor: A magyar szerzői jog közelítése az európai joghoz.* in: Európai Közösségi jogi elemek a magyar magán- és kereskedelmi jogban. Szerk.: Vékás Lajos. KJK-KERSZÖV Budapest, 2001. 298-363. o.

¹⁶ 91/250/EK, 1991. május 14. A továbbiakban: „S”

¹⁷ 92/100/EK, 1992. november 19. A továbbiakban: „B”

¹⁸ 93/83/EK, 1993. szeptember 27. A továbbiakban: „M”

¹⁹ 93/98/EK, 1993. október 29. A továbbiakban: „V”

²⁰ 96/9/EK, 1996. március 11. A továbbiakban: „A”

²¹ 2001/29/EK, 2001. május 22. A továbbiakban: „I”

²² 2001/84/EK, 2001. szeptember 27. A továbbiakban: „K”

²³ 2000/31/EK, 2000. június 8. A továbbiakban: „E”

²⁴ A 2400/1999/EK rendelettel módosított 3295/1994/EK rendelet.

²⁵ Legújabban magyarul erről l. *Boytha György*: Eltérő szerzői jogi koncepciók közelítésének kérdései, különös tekintettel a filmjogvédelemre. In: *Liber Amicorum Studia Ferenc Mádl Dedicata*, ELTE ÁJK Nemzetközi Magánjogi Tanszék, Budapest 2001. 55. old.

jogosultságokat illetően – országonként mindenütt kiépült az egyéb nemzetközi kötelezettségekkel összhangban álló teljes jogvédelmi rendszer.

A jogközelítés eddigi eredményét a szerzői jog következő tíz csomópontja köré rendezve mutatjuk be: 1. a szerzői jog jellege; 2. a mű; 3. a szerzői jog alanya; 4. szerzői jogok; 5. a szerzői jog korlátai; 6. szerződéses joggyakorlás; 7. szomszédos és egyéb kapcsolódó jogok; 8. közös jogkezelés; 9. felelősség, sajátos védelmi eszközök, vitarendezés; 10. követő jog, „editio princeps”, kritikai kiadások.

2.1. A szerzői jog jellege

A szerzői jogi védelem feltételeiről nem általában, hanem csak két műtípus, a számítógépi programok és az adatbázisok tekintetében van szabály. Itt a védelem feltétele az eredetiség. Ehhez elegendő, hogy a program, az adatbázis a szerző saját, tehát nem másoktól átvett szellemi alkotása legyen.²⁶ A saját szellemi alkotás megnyilvánulhat a mű (adatbázis) tartalmának kiválasztásában és elrendezésében is.²⁷ A mű tartalma kifejezésének módja védett, nem maga a kifejezett gondolat vagy alapelv.²⁸

A szerzői jog az EK jogértelmezése és jogalkotása²⁹ szerint is személyhez fűződő és vagyoni jogokra is vonatkozó kizárólagosság, monopol helyzet. Az EuB szerint „A szerzői jog a személyhez fűződő jogok mellett a mű kereskedelmi hasznosításának, így különösen ellenértékért, licenc-szerződéssel értékesítésének jogát is tartalmazza. A szerzői jognak ezen gazdasági vonzata miatt a 36. cikk szempontjából nem lehet a „copyright” és az egyéb „ipari és kereskedelmi tulajdon” között különbséget tenni. A szerzői jog piaci kontrollt biztosít ... Az ipari tulajdonra vonatkozó közösségi bírósági precedensek így a szerzői jogra is érvényesek.”³⁰ Az EuB egy szabadalmi ügyben már korábban kifejtette, hogy a szellemi alkotásokra vonatkozó, területileg az egyes tagországokra korlátozó, a törvény által garantált jogokat létükben, lényegükben a Közösségen belül az országhatárokat lebontó RSZ sem érinti, de a jogok gyakorlása a RSZ-el való ütközés esetén már korlátozható.³¹ Az elvek gyakorlati alkalmazása azt jelentette, hogy a hangfelvétel előállítók és a szerzői jogi közös jogkezelők nem korlátozhatták a hangfelvételek eladását egyik vagy másik tagországra (a párhuzamos importot nem zárhatták ki), illetve nem kérhették az exportőr és importőr ország jogdíjszintje közötti kiegyenlítést az importortól.³² Ez a bírói gyakorlat vezetett a műpéldányokra vonatkozó terjesztési jogok (kivéve a bérbeadási jog) a Közösségen belüli első eladás utáni közösségi szintű elhasználódása, „kimerülése” normatív szabályához.^{33/34}

²⁶ S. 1 cikk (2) bek.

²⁷ A. 3 cikk (1) bek.

²⁸ S. 1 cikk (2) bek.

²⁹ V. 9. cikk utalása a személyhez fűződő jogokra.

³⁰ Az 1980-as Musik-Vertrieb membran GmbH-Ktel v. GEMA, C.55 és 57/80(1981) ECR 147. ügy. Ugyanígy már az 1971-es Deutsche Grammophon – ügy is: C-78/70 Deutsche Grammophon GmbH v. KG Metro SB-Grossmärkte GmbH and Co., 1971. jún. 8. ECR487.

³¹ C 24/67 Parke, Davies et Co. v. Probel et al. (1968) ECR55.

³² L. 30. lábja.

³³ S. 4. cikk c., A. 5. cikk, 3., 4. cikk és 1 cikk (2) bek.

³⁴ Megjegyzendő, hogy egy 1989-es – ma már a védelmi idő egységesítése folytán tárgyaltan – döntés szerint viszont ha a behozatal olyan tagországból történik, ahol már nem volt védelem (s így szerzői engedély sem) az eladással való terjesztésre, az import országban érvényesül a szerzői jog (a származási országban „nem volt mi kimerüljön”). C-341/87 EMI Electrola GmbH v Patricia (1989) ECR487

A szerzői és szomszédos jog mint „tulajdonszerű monopólium” háttérbe kell vonuljon a közösség másik alapelvével, az állampolgárság szerinti diszkrimináció tilalmával³⁵ szemben is. A „Phil Collins ügy” nyomán a Közösségen belül kizárt a külföldiek jogai elismerésének anyagi viszonyossághoz kötése, ami főleg a szomszédos jogok körében gyakori az államok között.³⁶

A vagyoni szerzői jogok forgalomképességét, hasznosítási módját több részletszabály is érinti. A bérbeadási és a nyilvános haszonkölcsönzési jogok átruházhatók vagy azokra licen szerződéssel használati jog engedhető.³⁷ A munkaköri kötelezettségként alkotott számítógépi program összes vagyoni jogait a munkáltató gyakorolja, amennyiben szerződés másként nem rendelkezik.³⁸ Megfilmesítési szerződés esetén a tagállamok joga vélelmezheti a bérbeadási és haszonkölcsönzésre vonatkozó vagyoni jogoknak a filmelőállítóra való átszállását.³⁹ Bizonyos, az engedélyezés (a bérbeadás) joga átszállása után megmaradó vagy eleve engedélyezési jog nemlétében megállapított (követő jogi) díjigényeket szerződéssel sem lehet átruházni.⁴⁰ Mindebből arra lehet következtetni, hogy az EK az egyes nevesített vagyoni jogok hasznosítására mind a jogátruházási mind a licenc szerződéssel joghasználatot engedő formát megengedhetőnek tartja. Tekintettel arra, hogy az EK irányelvek a Berni Unió Egyezmény szabályozási módszerét követve a vagyoni jogokat nem a mű általános használati és hasznosítási jogaként határozzák meg, hanem csak néven neveznek egyes felhasználási módokat, fel sem merült, hogy a vagyoni jogok összességének esetleges elidegeníthetlenségéről rendelkezni kellene. Mégis az, hogy amikor a jogalkotó egy esetben, a számítógépi programoknál a vagyoni jogok összességének sorsáról szól („munkaviszonyban készült programok”) nem jogátszállást, hanem csak joggyakorlást említ, a vagyoni jogok összessége tulajdonkénti átszállásának megengedhetősége ellen szól.

A szerzői jog nemzetközi magánjogi kérdéseire az EK csak közvetve, egyetlen esetben és csak a tagállamok egymás közötti viszonyaiban ad választ. Az eleve tipikusan több országot érintő közvetlen vételre sugárzott műholdas sugárzásnál a mű felhasználása helyének csak a hordozó jel fellövésének állama minősül (bár a szerint a díj mértékénél a vételi országok viszonyait is figyelembe kell venni).⁴¹ Ez közvetve – a szerzői jogban nemzetközileg előírt *lex loci protectionis* révén – a jogvédelem helyének jogát⁴² jelenti.

2.2. A védelem tárgya, a mű

A védelem közvetlen tárgyáról – a védett mű fogalmi ismérveiről vagy típusairól – a közösségi jog általában nem szól, csak – hosszabban vagy rövidebben – három műtípust határoz meg. Eszerint a számítógépi programok fogalmába értendők azok előkészítő tervei

³⁵ EKSZ 6. cikk (RSZ 12. cikk)

³⁶ Phil Collins v Imtrat GmbH és Patricia továbbá Leif Emanuel Kraul v Electrola GmbH C-92/92 és C-326/92 (1993) CMLR 773

³⁷ B. 2. cikk

³⁸ S. 1. cikk (3) bek.

³⁹ B. 2. cikk (5) bek.

⁴⁰ B. 4. cikk (2) bek. és K. 1. cikk (1) bek.

⁴¹ M. 1. cikk (2) bek.

⁴² Berni Unió Egyezmény, 5. cikk (2) bek.

(a magyar jogban „a hozzá tartozó dokumentáció.”) is és mindezt a Berni Unió Egylemény szerinti irodalmi műnek kell tekinteni.⁴³ Az adatbázis „egymástól független művek, adatok vagy más anyagok olyan gyűjteménye, amelyben azok elhelyezése rendszerszerű, módszeres és azok elektronikusan vagy más módon egyenként hozzáférhetők.”⁴⁴ Ez a fogalom érvényes az egyéni eredeti, vagyis szerzői alkotásként védett adatbázisra mint a Berni Unió Egylemény 2. cikk (5) bekezdése szerinti gyűjteményes mű egy fajtájára is. Az ilyen gyűjtemény tartalmának esetleges szerzői jogi védelme „független az egész gyűjteményétől.”⁴⁵ A film a mozifilm, az audiovizuális művet vagy mozgóképet jelenti, függetlenül attól, hogy hanghatások kísérik-e.⁴⁶

2.3. A szerzői jog alanya

A kontinentális tagállamok egyrészt illetve másrészt Anglia és Írország jogfelfogása alapvetően eltér abban a tekintetben, hogy a szerzői jog eredeti alanya („szerző”) lehet-e jogi személy is. A kontinensen ez csak kivételes, a jogi személyek általában csak – szerződés vagy vélelmek alapján – másodlagosan válnak jogalannyá. Így a közösségi jog e tekintetben csak egy-egy szűk szabályozási területen foglalt állást.

Elvi „áttörés” volt, hogy az EK irányelvekben elismerte, miszerint a filmek és más audiovizuális művek szerzője vagy szerzőinek egyike a rendező (és mellette más természetes személy közreműködőket is megjelölhet a tagállam joga).⁴⁷

A számítógépi programoknál és az adatbázisoknál a „szerző” a programot alkotó természetes személy vagy ezek csoportja, illetve az alkotó jogi személy is, ahol ezt a tagállam joga megengedi.⁴⁸ E két műtípusnál a közös alkotás természetes személy szerzői közötti viszonyra is van szabály: a kizárólagos jogok őket együttesen illetik meg.⁴⁹ Ahol a tagállam joga ismeri az „együttesen létrehozott műveket”, („collective works”), az adatbázis vagyoni jogainak alanya az erre nézve jogtulajdonos személy.⁵⁰

2.4. A szerzői jog tartalma: a szerző jogai

A bírói gyakorlat hivatkozásaiból nyilvánvaló, hogy a szerző alanyi joga tartalmazza a személyhez fűződő jogokat is.⁵¹ Ezek mibenlétével, a vagyoni jogokhoz való viszonyával az EK jog azonban még nem foglalkozik, ami érthető, hiszen az EK anyagának tárgya a legutóbbi időkig csak gazdasági jellegű volt.⁵² Az újabb irányelvek preambulum bekezdései utalnak a tagállamok joga szerint érvényes személyhez fűződő jogokra.⁵³

⁴³ S. 1. cikk (1) bek.

⁴⁴ A.1. cikk (2) bek.

⁴⁵ A.3. cikk (2) bek.

⁴⁶ B. 2. cikk (1) bek.

⁴⁷ B. 2. cikk (2) bek. V. 2. cikk (1) bek.

⁴⁸ S. 2. cikk (1) bek. A. 4. cikk (1) és (2) bek.

⁴⁹ S. 2. cikk (2) bek. A. 4. cikk (3) bek.

⁵⁰ A. 4. cikk (2)

⁵¹ Musik Vertriebs ügy, I. 29. lánj.; Magill-ügy: C-241/91 P és C-242/91 P Radio Telefis Eireann (RTE) és Independant Television Publications Ltd (ITP) v Commission of EC, Phil Collins ügy (C-92/92, C-328/92 1993/3 CMLR 773.

⁵² A kulturális tárgyú első szabály – célkitűzés – csak a Maastricht-i Egyezmény preambulumban jelent meg.

⁵³ Pl.: I. 19. preambulumban bekezdés.

Az is világossá vált a bírói gyakorlatból, hogy az EK lényeges különbséget tesz a művek anyagi hordozókon (példányokon) való terjesztése mint műfelhasználás (ezt az áruforgalom szabályaival vetették egybe) és másrészt a közönséghez anyagtalán módon való közvetítés, mint felhasználás között.⁵⁴ Az utóbbira – sugárzás, vezetékes továbbközvetítés – vonatkozó engedélyezési jog területiségét a szolgáltatások szabad áramlására vonatkozó szabályokkal szemben is elismerték.⁵⁵

A szerző vagyoni jogait a bírói gyakorlat és az irányelvek nem valamiféle általános szabállyal⁵⁶ garantálják, hanem egyenként azonosítják több-kevesebb tartalmi meghatározással a szerzői jogi kihatású cselekményeket. A jogok eleinte mint „saját használat joga és arra mások felhatalmazása”, később csak mint „hozzájárulási” kizárólagos jog, majd utóbb mint „hozzájárulási és tilalmi” kizárólagos jogok jelennek meg.⁵⁷

A többszörözés jogát, például a zeneművek (és a hangfelvétel előállítók teljesítménye) tekintetében a bírói gyakorlat (a terjesztéssel együtt) 1971-től máig több döntésében ténylegesen elismerte,⁵⁸ de ez tagállamokra kötelező normaként először az 1991-es „szoftver irányelvben” jelent meg. Ez a cselekmény „a tartós vagy időleges, bármilyen formában, részben vagy egészben való többszörözés”.⁵⁹ A számítógépi programok betöltése, futtatása, letöltése, átvitele, képernyőn lejátszása és tárolása is járhat többszörözéssel.⁶⁰ A „szerzői és szomszédos jogok bizonyos vonatkozásai harmonizációjáról az információs társadalomban” című 2001-es EK irányelvben (a továbbiakban: „Infosoc” irányelvben) e jog már minden műtípusra vonatkozik és kiegészül a „közvetett” többszörözési módra utalással is.⁶¹

A „terjesztés” kizárólagos joga „az eredeti mű és példányai bármiféle forgalmazása a nyilvánosság körében”,⁶² ami utóbb kiegészült az adásvétel, mint terjesztési mód említésével.⁶³

Ez a jog – az alább említendő bérbeadási és nyilvános használati terjesztési mód kivételével – a Közösség bármely tagországában a jogosult engedélyével történt első eladással az egész Közösség területére elhasználódik, kimerül.⁶⁴

Míg az első irányelvek a műpéldányok bérbeadását a terjesztés részének, módjának tekintették,⁶⁵ utóbb erre a cselekményre elkülönült jogot (és az ingyenes változatára nyilvános használati jogot) állapítottak meg.⁶⁶ Az 1988-as Warner Brothers és az 1998-as

⁵⁴ Cinéthèque SA. et. al. v Federation Nationales des Cinemas Francaises, C 60-61/84 (1986) CMLR 365.

⁵⁵ Coditel I. (1980): S. A. Compagnie Générale pour la Diffusion de la Télévision, Coditel et. al. v S.A. Cine’ Vog Films et. al. (1980) C 62/79 ECR 881

⁵⁶ L. pl. az 1999. é. LXXVI. tv. 16. § (1) bekezdését.

⁵⁷ S. 4. cikk és A. 5. cikk: „to do or authorize”; M. 2. cikk: „to authorize”; B. 1. cikk és I. 2. cikk: „to authorize and prohibit”.

⁵⁸ A Deutsche Gramophon (1971-es) ügytől (I. 29. l.áb.) az 1988-as Warner Brothers ügyön át - C-158/86 Warner Bros. Inc. és Metronome Video ApS v Eric Viuff Christiansen (1988) ECR 2605 – az 1998-as Metronome v. Hokamp ügyig: C-200/96 Metronome Musik GmbH v. Music Point Hokamp GmbH (1998)

⁵⁹ S. 4. cikk a); ugyanígy az adatbázis irányelv is: A. 5. cikk.

⁶⁰ S. 4. cikk a)

⁶¹ I. 2. cikk

⁶² S. 4. cikk e), A. 5. cikk

⁶³ I. 4. cikk

⁶⁴ S. 4. cikk c); A. 5. cikk; B. 1. cikk

⁶⁵ S. 4. cikk, A. 5. cikk

⁶⁶ B. 1. cikk

Metronome v. Hokamp ügyben az EuB rámutatott, hogy a video bérbeadási jog fontosabb, mint az eladás joga, és az önálló bérbeadási jog olyan „ipari és kereskedelmi jog” (a Római Szerződés szóhasználatában),⁶⁷ amely a szerzői jog lényegéhez tartozik.⁶⁸

Az EK a művek nem hordozó anyagon, hanem műpéldány nélkül történő felhasználási módjaként a „nyilvánossághoz közvetítést” szabályozza. Ez a távollévő személyekhez való eljuttatás (szemben az előadáskor jelenlévőknek szóló „nyilvános előadással”), módja a „vezetékkel vagy anélkül” való közvetítés, „beleértve azt az esetet is, amikor a művet úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg.”⁶⁹ A fő fogalom magában foglalja a földi és műholdas sugárzást és a sugárzott műsorok egyidejű továbbközvetítését, az utolsó fordulat pedig az internetes „on line” használatra utal.

Az internetes on-line felhasználás alapvetően „nyilvánossághoz közvetítésnek” minősítése – az erre vonatkozó nemzetközi egyezmény nyomán – kétségtelenül korszerű válasz az internet jelenségére, de valószínűleg nem teljes, nem elegendő. Az mára tisztázódott, hogy a „nyilvánosság” a tagjait illetően térben és - a használatot tekintve – időben is elkülönült lehet, de kérdéses például, nyilvánossághoz közvetítés-e a magánszemélyek szűkebb köréhez való nem anyagi eljuttatás például ún. intranet útján. Az is kézenfekvő, és a kialakuló szerződéses gyakorlat is mutatja, hogy az on-line felhasználás összetett folyamatában engedélyköteles mű – és védett teljesítmény többszörözési elemek is vannak.

A nyilvánossághoz közvetítés egyik fajtáját, a közvetlen vételre sugárzó műholdas adást mint szerzői engedélyköteles cselekményt illetve az ennek engedélyezésére vonatkozó kizárólagos jogot az EK már külön is azonosította: „a rádió- vagy televíziószervezet felelősségével és ellenőrzése alatt műsorhordozó jeleket juttatnak el a műholdhoz majd onnan a Földre megszakítatlan közvetítés útján azzal a céllal, hogy a jeleket a nyilvánosság vehesse.”⁷⁰ A sugárzott műsorok „egyidejű, változatlan, megszakítatlan vezetékes módon való nyilvánossághoz közvetítése” is kizárólagos engedélyezési jog, amit a tagállamok joga nem helyettesíthet törvényi engedéllyel.⁷¹

Az „átdolgozás” jogát az irányelvek csak a számítógépi programoknál és az adatbázisoknál ismerik el kifejezetten, itt azonban e cselekmény sajátos formáival bizonyos belső meghatározást is adnak: „fordítás, átdolgozás, feldolgozás, a mű bármilyen más megváltoztatása.”⁷²

A szerzői vagyoni jogok sajátos típusaként a másodlagos jogforrásokban megjelenik a „megfelelő díjjégy”: a bérbeadásra vonatkozó hozzájárulási jog átruházása, átszállása esetén is megmarad a szerzőnél (és az előadóművésznél is) egy jogosultság megfelelő díjazásra a bérbeadási jog mások általi gyakorlása esetén.⁷³ Ez a jog élők között nem is idegeníthető el. A tagállamok határozzák meg, ki a fizetésre kötelezett (filmelőállítók vagy video bérbeadók).⁷⁴

⁶⁷ EKSZ 30. cikk (RSZ 36. cikk)

⁶⁸ L. 57. l. b. j.

⁶⁹ I. 3. cikk (1) bek. a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) 1996-os Szerzői Jogi Egyezménye - a WCT - 8. cikke nyomán

⁷⁰ M. 1. cikk b)

⁷¹ M. 1. cikk (3) bek. és 8. cikk

⁷² S. 4. cikk b) A. 5. cikk B)

⁷³ B. 4. cikk (2) bek.

⁷⁴ B. 4. cikk (4) bek.

2.5. A szerzői jog korlátai

A kizárólagos vagyoni szerzői jogok gyakorlásának legáltalánosabb korlátai az olyan műfelhasználási cselekmények, amelyeket jogszabály alapján szerzői engedélykérés és díjfizetés nélkül lehet folytatni. Ezek az ún. „szabad felhasználások” általában a nagyközönséget vagy annak meghatározott körét jogosítják. Az EK ehhez képest új típust teremtett azzal, hogy bizonyos esetekben (számítógépi programok, adatbázisok) a szerzővel vagy egyéb jogtulajdonossal felhasználói szerződési viszonyban állókat, a „jogszerű felhasználót” célozzák meg: a jogszerű felhasználó a felhasználási engedélyben kapott célra, annak keretei között szabadon többszörözhet, futtathat, lejátszhat, tárolhat, módosíthat, megfigyelhet, tesztelhet stb.⁷⁵

A többszörözési jog alól sajátos, a tagállamok által kötelezően bevezetendő kivétel (szabad felhasználás) van a nyilvánossághoz közvetítés körében. Ekkor szabad felhasználás az olyan ideiglenes többszörözés, amely egy műszaki eljárás átmeneti és járulékos része és kizárólag az a célja, hogy lehetővé tegye valamilyen hálózaton a harmadik személyek közötti átvitelt vagy a mű jogszerű használatát, miközben önálló gazdasági jelentősége nincsen.⁷⁶ Az első fordulat, a „vagy” előtti esetkör nyilvánvalóan az internetes „on-line” felhasználásra vonatkozik.

Kötelező jellegű az a szabály is, amely először a számítógépi programoknál és az adatbázisoknál jelent meg⁷⁷ és amely az „Infosoc” irányelvben az ott említett összes szabad felhasználás általános korlátjává vált: a kivételek és korlátozások csak külön meghatározott olyan esetekben alkalmazhatók, amelyek nem sérelmesek a mű vagy más védelmi tárgy rendes felhasználására és indokolatlanul nem károsítják a jogalany jogszerű érdekeit.⁷⁸

Az EK jog mindeddig egyedül a számítógépi programokra vonatkozó egy bizonyos szabad felhasználásra - tartalék („back up”) példány készítése vagyis többszörözés a jogszerű felhasználó által – írja elő, hogy szerződéssel sem zárható ki.⁷⁹ Ez a felhasználói jog dogmatikailag nem is valódi szabad felhasználás, hanem inkább a felhasználási szerződés törvény által előírt kötelező – kogens – kikötésének eredménye.

Az EK „szabad felhasználások” másik típusa a megengedő jellegű szabály, vagyis ahol az irányelvek szerint a tagállamok (persze az egyéb nemzetközi egyezmények korlátai között) állami jogukban bevezethetik (illetve fenntarthatják) az adott felhasználást. Így a műpéldányok nyilvános haszonkölcsönzésének kizárólagos jóváhagyási joga helyett egyszerűen megfelelő díjigény is megállapítható sőt, bizonyos intézmények ez alól is mentesíthetők.⁸⁰ A nem elektronikus adatbázisok tekintetében megengedhető a szabad magáncélú másolás, az oktatási, kulturális célú, de nem kereskedelmi használat és „a tagállamokban szokásos egyéb szabad felhasználások is.”⁸¹

⁷⁵ S. 5. cikk (1) és (3) bek., A. 6. cikk (1). Az adatbázisnál ez a szabad felhasználás még a terjesztésre is vonatkozik.

⁷⁶ I. 5. cikk (2)

⁷⁷ S. 6. cikk (3) bek. és A. 6. cikk (3) bek.

⁷⁸ I. 5. cikk (5) bek.

⁷⁹ S. 5. cikk (2) bek.

⁸⁰ B. 5. cikk

⁸¹ A. 6. cikk (2) bek.

A többszörözési jog, a nyilvánossághoz közvetítés joga és a terjesztési jog az EK legátfogóbb ilyen irányelve, az Infosoc. szerint nem kevesebb, mint 21-féle szabad felhasználással korlátozható a tagállamok jogában.⁸² Ezek az esetek részben átfedésben vannak a korábbi, a „bérlet” és az „adatbázis” irányelvbe foglalt megengedő szabályokkal. A kivételek egy részét mindenesetre csak attól függően lehet bevezetni, hogy egyidejűleg – mintegy kárpótlásként a megnyíló szabad felhasználásokkal okozott jogdíj bevétel kiesésért - a szabad felhasználással összefüggő megfelelő díjigényt vezetnek be (ún. reprográfiai és a magáncélú másolások miatti egyéb jogdíjak).⁸³ A díjigényre vonatkozó szabályok és az e tárgyú indokolás meglehetősen nagy szabályozási mozgásteret hagynak a tagállamoknak.⁸⁴

A szabad felhasználások fajtáinak felsorolása az Infosoc. irányelvben lényegében a tagállamok állami jogrendszerében ismert esetek összessége és inkább a fennálló helyzet közösségi szintű jogszerűsítését és egyben a „szabályozott területbe” vonását, semmint jogközelítést jelentenek.

A szerzői alanyi jogok területi és szabad felhasználási korlátai mellett a harmadik legfontosabb korlát a védelmi idő. Már az 1989-es EMI Elektrola ítélet indokolása is felhívta a figyelmet a Közösségben a védelmi idők eltéréseiből eredő versenytorzító hatásokra.⁸⁵ 1991-ben a védelmi idő közös szabályozása még csak a számítógépi programokra történt meg (a szerző életében és azután 50 év, több szerző esetén az utoljára elhunyt szerző halálától számítva).⁸⁶ 1995. július 1-től ez a védelmi idő most már minden műtípusnál p.m. a. 70 év. A filmeknél, anonim és álneves műveknél, többrészes és közös műveknél külön szabályok vannak a kezdő időpontra.⁸⁷

2.6. Joggyakorlás, licenc szerződések

A felhasználási szerződésekről, az egyedi licenc szerződésekkel való joggyakorlásról nincsen kifejezett szabály az EK irányelvekben. Közvetve e szerződésekre utal a műholdas sugárzásról szóló irányelv, amely e körben kizárja a nemzetközi szerződések által rádió- és televízió-sugárzásoknál megengedett törvényi engedélyezés bevezetését.⁸⁸

A tipikusan országhatárokhöz igazodó területi hatályú és gyakran a terjesztés különféle fajtáit (adásvétel-bérlet) elkülönítő szerzői jogi felhasználási szerződések annál inkább vitatottak voltak az EuB és a Bizottság előtt az árúk és szolgáltatások szabad forgalmát garantáló és másrészt a piackorlátozást tiltó elsődleges EK jogforrások szempontjából.⁸⁹

A precedens ügyekben megállapították, hogy „az időben, térben korlátozott filmforgalmazási licenc szerződés önmagában még nem minősül versenykorlátozásnak.” Ugyanakkor ez „bizonyos gazdasági és jogi körülmények között mégis lehet a RSZ 85. cikkébe ütköző, piackorlátozó hatású.” Ennek ellenőrzése, bizonyítása már a tagállami bíróság hatáskörébe

⁸² I. 5. cikk (2) (3) és (4) bek.

⁸³ I. 5. cikk (2) bek. a) és b)

⁸⁴ L. J. Reinbothe: A szerzői jog perspektívái Európában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2002. febr.4.o.

⁸⁵ I. 33. lábj.

⁸⁶ S. 8. cikk (1) bek.

⁸⁷ V. 1. cikk, 2. cikk (2) bet. Megfelelőjüket I. a magyar Szt. 31. cikkében. Az irányelv részletes átmeneti szabályokat is tartalmaz (10, 11. cikkek)

⁸⁸ M. 3. cikk (1) bek. Berni Unió Egyezmény 11. cikk (2) bek.

⁸⁹ I. 4. lábj.

tartozik.⁹⁰ Az EuB 2001-ben is hatályon kívül helyezett egy bizottsági döntést, amely licenc adásra kötelezte volna a szerzői jogi jogosultat.⁹¹ Ugyancsak nem minősült a tagállamok közötti piackorlátozásnak a filmforgalmazási jogok olyan gyakorlása, mely az adott országban egy évre megtiltja az egyidejű video forgalmazást.⁹² Az indokolás szerint a video forgalmazás a szerzői jog lényegéhez, természetes gyakorlásához tartozik, így e jogot az EK szabad piacot teremtő szabályai sem szűkíthetik.

2.7. Szomszédos és egyéb, a szerzői joghoz kapcsolódó jogok

2.7.A.

A szerzői joggal szomszédos jogok az EK jogszabályaiban vagyoni természetűek, és részben felsorolással meghatározott kizárólagos hozzájárulási és tiltási jogok, részben ugyanígy egyenként nevesített, bizonyos felhasználásokhoz kapcsolódó díjigények.⁹³ A szomszédos jogokat átfogóan szabályozó „bérbeadási irányelv” a jogokkal védett teljesítményeket és a jogok alanyait az előadóművész előadásaként, a rádió- és televízió szervezet sugárzott műsoraként, a hangfelvétel előállító hangfelvételeként, a filmelőállító filmje eredeti és másolati példányaiként határozza meg.⁹⁴ A védelem „feltételeire” csak a preambulum és az is csak annyiban utal, hogy az előadóművész munkája „alkotói”, a többi alanynál pedig tevékenységük „alkotói, művészi és vállalkozói.”⁹⁵

A szóban forgó vagyoni természetű engedélyezési, hozzájárulási jogok egyikénél-másikánál a jogszabály kifejezetten rögzíti, hogy azok „átruházhatók és azokra licenc szerződéssel használati jog engedhető.”⁹⁶ Az előadóművész bérbeadási, többszörözési és terjesztési hozzájárulási jogairól az EK jog szerint a tagországok joga eleve megdönthetetlenül vélelmezheti, hogy azok a megfilmesítési szerződéssel átszálljanak a filmelőállítóra.⁹⁷ Másrészt viszont a bérbeadási jog átruházása után is megmaradó díjigényről szerződéssel sem lehet lemondani.⁹⁸

Az irányelvek szerint a „szomszédos jogok” nem érintik és semmilyen módon nem befolyásolják a szerzői jogok védelmét.⁹⁹

Az irányelvek a következő hozzájárulás jellegű, kizárólagos vagyoni jogokat sorolják fel:

(i) közvetlen vagy közvetett úton való többszörözés;¹⁰⁰

⁹⁰ C-262/81-82 (1983) S.A. Compagnie générale pour la diffusion de télévision CODITEL S.A. v. Ciné'Vog Films S.A. et. al. (CODITEL 2.) és Magill-ügy (I. 50. l.áb.). Ugyanígy főügyészi vélemény az Oscar Brunner GmbH et Co KG v Mediaprint Zeitungs – und Zeitschriftenverlag GmbH et Co KG et. al ügyben. C-7/97 (1998)

⁹¹ IMS Health Inc. v. Commission of EC, T-184 /01 R (2001)

⁹² Cinéthèque S.A. I. 53. l.áb.

⁹³ B. 6. – 9. cikkek; M. 4. cikk

⁹⁴ B. 6. – 9. cikkek

⁹⁵ B. 7. és 8. bekezdés.

⁹⁶ B. 7. cikk (2) bek. és 9. cikk (2) bek.

⁹⁷ B. 2. cikk (7) bek.

⁹⁸ B. 4. cikk (2) bek.

⁹⁹ B. 14. cikk M. 5. cikk

¹⁰⁰ B. 7. cikk; M. 4. cikk; I. 2. cikk

- ii) előadóművész élő előadásának illetve a sugárzó szervezet sugárzott műsorának rögzítése;¹⁰¹
- iii) élő előadás elsődleges sugárzása, műholdas sugárzása;¹⁰²
- iv) sugárzó szervezet sugárzott műsora vezeték nélküli sugárzása (ideértve a műholdon át történőt is) és ellenértékért történő nyilvános előadása;¹⁰³
- v) rögzített – vagyis műpéldányban lévő – teljesítmény adásvétellel vagy más módon való terjesztése (az adásvétel után közösségi jogkimerüléssel);¹⁰⁴
- vi) a rögzített előadások és egyéb teljesítmények „vezetékkel vagy anélkül való olyan közvetítése a közönséghez, amikor azokat úgy teszik a nyilvánosság számára hozzáférhetővé, hogy a nyilvánosság tagjai a hozzáférés helyét és idejét egyénileg választhatják meg” (internetes on-line hozzáférés).¹⁰⁵

Az EK kétféle, előzetes hozzájárulás nélküli, de a felhasználásokhoz kapcsolódó díjazás iránti igényt is elismer:

- a nyilvánossághoz közvetítés, sugárzás, műholdas sugárzás és egyidejű vezeték nélküli közvetítés körében a kereskedelmi hangfelvételek és az azokon rögzített előadóművészi teljesítmények alanyainak;¹⁰⁶
- és a bérbeadási jog átszállása után az előadóművészeknek (a díjról szerződéssel sem lehet lemondani).¹⁰⁷

A szomszédos jogok gyakorlásának korlátaiként „szabad felhasználás” van a magánfelhasználás, az aktuális eseményekről részletekkel tudósítás, a sugárzó szervezet általi, a saját sugárzását szolgáló rögzítés és az oktatás, kutatás körében. Emellett érvényesek a tagállami szerzői jogok és a szomszédos jogi nemzetközi egyezmény, az 1961-es Római Szerződés által megállapított kivételek is.¹⁰⁸

Be lehet vezetni továbbá a tagállamok jogában azokat a szabad felhasználásokat is, amelyeket 2001-ben az új Infosoc. irányelv megengedő szabályai azonosítottak.¹⁰⁹ Ezekre az újonnan azonosított lehetséges kivételekre és korlátozásokra azonban érvényes az a jogosultak jogos érdekeire utaló általános szabály is, amely megtiltja a szabad felhasználások túl szélesre szabását.¹¹⁰ Mindez a rögzítési, többszörözési, sugárzási és nyilvánossághoz közvetítési és a terjesztési kizárólagos jogokra vonatkozik.

Az on-line hozzáférés tekintetében a szomszédos jogokra is kötelező a szerzői jognál ismertetett szabad felhasználás bizonyos „ideiglenes rögzítésekre.”¹¹¹

¹⁰¹ B. 6. cikk; M. 4. cikk

¹⁰² B. 8. cikk (1) bek. M. 4. cikk

¹⁰³ B. 8. cikk (3) bek. M. 4. cikk

¹⁰⁴ B. 9. cikk (1) és (2) bek.

¹⁰⁵ I. 3. cikk (2) bek.

¹⁰⁶ B. 8. cikk (2) bek.

¹⁰⁷ B. 8. cikk (1) és (2) bek.

¹⁰⁸ B. 1. cikk (1) és (2) bek., M. 4. cikk

¹⁰⁹ I. 5. cikk (2)-(4) bek.

¹¹⁰ I. 5. cikk (5) Ismertette a szerzői jog korlátainál.

¹¹¹ I. 5. cikk (1) bek.

A szomszédos jogok védelmi ideje egységesen 50 év az előadástól, nyilvánosságra hozataltól, rögzítéstől illetve sugárzástól számítva.¹¹²

2.7.B

Az EK a gyűjteményes műnek minősülő – azaz egyéni eredeti, szerzői jogilag védett – adatbázisok speciális szabályai mellett, azonos jogforrásban szabályozta az adatbázis másik típusának önjogú, „sui generis” védelmét.¹¹³ Ez a „sui generis védelem” elsősorban a szabályozás módja, a közös szabályok megléte és másodsorban a tárgy jellemzői miatt a szerzői joghoz kapcsolódó jog.¹¹⁴

A védelem tárgya az olyan adatbázis, amelynek megszerzése, ellenőrzése vagy hozzáférhetővé tétele minőségileg és/vagy mennyiségileg lényeges beruházás eredménye, anélkül, hogy az összegyűjtés vagy elrendezés a szerzői jogi védelemhez szükséges, szellemi tevékenységben gyökerező eredetiséget mutatna.¹¹⁵ A beruházás pénzbeli és professzionális, idő- vagy erőfeszítésbeni vagy energia ráfordítás lehet.¹¹⁶

A sui generis adatbázis jogvédelem alanya természetes személy és jogi személy is lehet: „a készítő”.¹¹⁷

A kizárólagos jogok, amelyek át is ruházhatók, alapvetően „tilalmi jogok”. Ezeket a vonatkozó irányelv egyenként meghatározza: a tartalom érdemben vagy mennyiségileg lényeges részének kimásolása és újrahasznosítása másoknak való megtiltásának jogai. A kétféle felhasználás részletes meghatározást kap: például a képernyőre való időleges átvitel is „kimásolás”.¹¹⁸ Az újrahasznosítás lehet terjesztés (eladás), bérbeadás vagy internetes „online” vagy más átvitel. A nyilvános haszonkölcsönbe adás joga nem illeti meg az adatbázis készítőjét.¹¹⁹

Ez a sui generis jog egyrészt fennállhat más szerzői jog vagy szomszédos kizárólagos jog mellett is, viszont nem sértheti a tartalom részeire fennálló jogokat.¹²⁰

A jelentéktelen részek egyébként szabad, akár ismételt és rendszeres kimásolásának, újrahasznosításának is határt szab, hogy ez „nem okozhat aránytalan sérelmet a készítő jogos érdekeinek.”¹²¹ A jogszerű felhasználó a nem lényeges részek felhasználásához szükséges minden cselekményt elvégezhet, ez „szabad felhasználás” a készítő jogaihoz képest. Ez mégis tilos, ha a jogszerű felhasználó a szokásos értékesítési módokba ütközne és megsértené a

¹¹² V. 3. cikk

¹¹³ A. irányelv III. fejezet, 7.-11. cikkek

¹¹⁴ Az EK irányelv az átfogó Infosoc. szerzői jogi szabályozásnál az ilyen adatbázisokra nem is tartalmaz szabályokat, szemben a szorosán vett „szomszédos jogokkal.” Egyes tagállamok mégis a belső jogba kifejezetten szomszédos jogként ültetik át.

¹¹⁵ A. 7. cikk

¹¹⁶ A. irányelv (39) és (40) preambulum bekezdései.

¹¹⁷ A. 7. cikk (1) bek.

¹¹⁸ A. 7. cikk (2) bek.

¹¹⁹ L. 116. lábj.

¹²⁰ A. 7. cikk (4) bek.

¹²¹ A. 7. cikk (5) bek.

készítő jogos érdekeit.¹²² A szabad felhasználások további eseteit az irányelv a szerzői jogilag védett adatbázisok szabályaival azonos módon sorolja fel.¹²³

A „sui generis” védelem az adatbázis befejezésétől számított 15 évig áll fenn, de újabb lényeges beruházással megújul, újra kezdődik.¹²⁴ Külföldieket (a Közösségen kívülieket) a védelem csak külön e tárgyú egyezmény esetén illeti meg.¹²⁵

2.8. Közös jogkezelés

A műholdas és vezetékes közönséghez közvetítésről szóló irányelv a „közös jogkezelőt” olyan szervezetként határozza meg, amelynek egyetlen vagy fő tevékenysége a szerzői és azzal szomszédos jogok kezelése („management”, „administration”).¹²⁶ A közös jogkezelők működésének jellemző vonásairól, tartalmáról nincs közösségi jogszabály, csak egy utalás: „az irányelv szabályai nem érintik a tagállamoknak a közös jogkezelő szervezetek működésére vonatkozó szabályozását.”¹²⁷

Annál inkább foglalkozott ezzel a működéssel az európai bírói gyakorlat és pedig főleg az elsődleges jogforrások versenyszabályozó, versenykorlátozó szabályai szempontjából.¹²⁸ A közös jogkezelés gyakorlatilag egy-egy műtípus (például zene, képzőművészet) összes művére, a világrepertoárra vonatkozó összes felhasználási, engedélyezési vagy díjigény érvényesítési jogok egy kézbe helyezését jelenti (legalábbis egy-egy ország és egy-egy felhasználási mód, mint például a sugárzás vagy a hangfelvételre rögzítés tekintetében). A bizottsági és bírósági versenyjogi vizsgálódások eredménye eddig a következő.

A közös jogkezelés szükségszerűen, indokoltan piacuralmi helyzetet teremt: igazságos mértékű jogdíjat a tömeges felhasználások körében csak közös képviselet útján lehet elérni. Szükség van ilyen szervezetre a műfelhasználókkal szembeni piaci ellensúlyként. A működés részletkérdéseit illetően is számos vonást mint szükséges koncentrációt jellemzett a Bizottság. Így például kimondta és felsorolta, hogy bizonyos műfelhasználási típusokra szükséges, hogy a jogok mindig egy kézben, egy társaságnál maradjanak. A nemzetközi kölcsönös képviseleti szerződések a társaságok között – a terület felosztási hatásukkal együtt – kétségkívül az RSZ 85. cikk (EKSZ 81. cikk) szerinti „vállalkozások közötti megállapodások”, de nem céljuk sem eredményük a Közös Piacon belüli verseny torzítása. Szükségesek egyrészt az országon belüli, a bel- és külföldi művekre való azonos díjmérték (belföldiekkel azonos elbánás) miatt,

¹²² A. 8. cikk

¹²³ A. 9. cikk

¹²⁴ A. 10. cikk

¹²⁵ A. 11. cikk (3) bek.

¹²⁶ M. 1. cikk (4) bek.

¹²⁷ M. 13. cikk

¹²⁸ EKSZ 81., 82. és 86. cikkek (RSZ 85-86. és 90. cikkek). A bírói gyakorlatról lásd Stamatoudi, I.: The European Court's Love-Hate Relationship with Collecting Societies EIPR 1997/6 289-297. p.; Boytha i.m. és Gyertyánfy i.m. (5. lábj.)

másrészt azért, mert a külföldieket az országon belül esetleg párhuzamosan képviselő szervezetek az ellenőrzés miatt költségnövelők lennének.¹²⁹

A Bizottság egyúttal leszögezte, hogy a közös jogkezelő nem általános gazdasági szolgáltatásokkal megbízott vállalkozás, így nem esik a RSZ 90. cikk (2) bek. (ma: EKSZ 86. cikk) hatálya alá, nem mentesül eleve a monopólium ellenes 86. cikk (ma: EKSZ 82. cikk) hatálya alól.¹³⁰

A Bizottság a közös jogkezelés szükségességét elismerő előző megállapításai mellett a közös jogkezelésre nézve versenyjogi természetű korlátozásokat is tett, vagyis azonosított több olyan közös jogkezelési módszert, gyakorlatot, ami már a piacuralmi helyzet visszaélészerű gyakorlása, vagy az lehet:

- Külföldi ország állampolgárának kizárása teljes jogú tagságból.¹³¹
- Jogátruházás megkövetelése olyan külföldi területre is, ahol a közös jogkezelő nem közvetlenül tevékenykedik.¹³²
- Bár a jogdíjszintek összehasonlítása soha nem lehet egészen objektív (a számítás módszerei, a társadalmi viselkedési szabályok, a történelmi hagyományok, a klíma eltérései miatt), a jogdíjszint nem lehet az egyik tagállamban a másikkal képest sokszoros.¹³³

Mindazonáltal a közös jogkezelés bevezetése az EK szerint bizonyos esetekben kötelező vagy a tagállamok által kötelezővé tehető. Az egyidejű változatlan továbbközvetítés szerzői jogainál („kábeltevé”) a tagállamoknak a közös jogkezelés kötelező fajtáját kell előírniuk¹³⁴, míg a bérbeadás miatti díjigénynél a tagállamok dönthetik el, ezt a kötelező fajtát választják-e illetve egyáltalán bevezetnek-e (lehetővé tesznek-e) közös jogkezelést.¹³⁵

A közös jogkezelés sajátos fajtája a „kiterjesztett közös jogkezelés”, ahol a reprezentatív (vagy legnagyobb vagy a hatóságként ilyenként nyilvántartásba vett) szervezet a tagjai mellett a nem-tagok jogait is képviseli. Ilyen képviselőt vezethető be az egyidejű vezetékes továbbközvetítés körében, mégpedig úgy is, hogy a nem-tagok nem is léphetnek ki ebből a rendszerből.¹³⁶

¹²⁹ C-127/73 Belgische Radio en Televisie and Société Belga des Auteurs Compositeurs et Editeurs v. SV.SABAM et NV Foniar (1974) ECR333 („BRT-SABAM”  gy). Bizottsági határozatok a német zenei közös jogkezelő, a GEMA alapszab lyaira vonatkozóan: 71/224 EGK 1971. OJ L. 134: 72/268/EGK 1972 OJ L. 166; 82/204/EGK, 1982 OJ L. 094. C-782 Gesellschaft zur Verwertung von Leistungsschutzrechten (GVL) v. Commission (1983) ECR 483. C-402/85 G. Basset v. SACEM (a francia zenei szerzői közös jogkezelő) (1987) ECR 1747. C-395/87 Minist re Public et Verney v. J.-L. Tournier (1989) ECR 2521. C-110 et 241 et 242/88 F. Lucazeau et al. v. SACEM et al. (1989) ECR 2811 („SACEM II.  gy”).

¹³⁰ BRT-SABAM I. 127. lábj. GVL-Commission I. 127. lábj.

¹³¹ GVL-Commission I. 127. lábj.

¹³² GEMA I. 127. lábj.

¹³³ SACEM II. I. 127. lábj.

¹³⁴ M. 9. cikk (1) bek. Nem vonatkozik az eredeti sug rzo szervezet engedélyezési jogára (10. cikk.)

¹³⁵ B. 4. cikk (3)  s (4) bek.

¹³⁶ M. 9. cikk (2) bek. A műholdas sug rzasra vonatkozó közös képviselő kiterjesztett fajtája csak akkor  rthato el , ha a sug rzo szervezet saját földi műsorának műholdas sug rzas r l van szó és az érintett nem-tag kiléphet a rendszerből (M. 3. cikk (2) bek.) Audiovizuális művek jogaira műholdas sug rzasn l nem  rthato el  kiterjesztett közös képviselő M. 3. cikk (3) bek.

2.9. Felelősség, vitarendezés, szankciók és sajátos védelmi eszközök.

Az irányelvek és a bírói gyakorlat részletesen nem szólnak a szerzői és szomszédos jogi jogsértések hagyományos polgári jogi és büntetőjogi szankcióiról. Csak az „Infosoc”. irányelv az ott azonosított jogok tekintetében utal arra, hogy a jogsértés következményeinek és a jogvédelmi eszközöknek – ideértve a kártérítést és az ideiglenes intézkedéseket is - a tagállamok jogában „megfelelőnek, arányosnak és elriasztónak kell lenniük.”¹³⁷ Adott esetben a jogsértő anyagok és a megkerülő műszaki eszközök legyenek elkobozhatók.¹³⁸

A viták rendezésének módjáról csak egy esetben, a sugárzott műsorok vezetékessé továbbközvetítése esetén van szabály: a tagállamok az eredeti sugárzó szervezet és a vezetékessé továbbközvetítő szervezet engedélyezési tárgyalásainak könnyítésére köteles egyeztető szervezetet és eljárást létesíteni.¹³⁹

Az Infosoc. irányelv szabályozási körében biztosítani kell az ideiglenes intézkedés eszközét olyan közbülső személyek ellen, akiknek szolgáltatásait szerzői vagy az ahhoz kapcsolódó jogok megsértésére használják fel.¹⁴⁰ Erre a szabályra nyilván azon tagállamok miatt van szükség, amelyekben a jog nem ismeri a szerzői jogsértésért való közreműködői, közvetett, másodlagos vagy helyettes polgári jogi felelősséget. E nélkül az on-line internetes felhasználás körében esetleg nem lenne megállapítható felelősség a jogsértő tartalmat kezelő közbülső szolgáltató terhére (a tartalmat szolgáltató igénybe vevő pedig sokszor nem azonosítható). Ma még kérdéses a hiperlinkekért és a kereső szoftverekért való felelősség is. Ha ezek működtetése mint saját szerzői jogi felhasználás nem is lehetne megállapítható, legalábbis egyes fajtáknál biztosítani kell a jogsértő tartalmat közvetítő eszközök ellen az ideiglenes tiltó intézkedés jogi lehetőségét.

Még mélyebben nyúl a tagállamok szerzői jogába az internetes szolgáltatók felelősségét korlátozó „horizontális”, több jogágra kiterjedő hatályú felelősség korlátozó szabály. A számítógépek, a számítógépi programok, az elektronikus adatbázisok és az internet a szerzői alkotások újfajta felhasználási (közönséghez juttatási) környezetét teremtette meg, amit összefoglalóan információs társadalomnak szoktak nevezni. Az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv ebben a környezetben, az információs társadalmi szolgáltatás tartalmát illetően, korlátozta a szerzői jogi jogsértésekért való felelősséget. Információs társadalmi szolgáltatás az, amelyet:

- i) általában ellenértékért,
- ii) elektronikus adatfeldolgozás és adattárolás útján,
- iii) a szolgáltatást igénybe vevő egyéni kezdeményezésre és
- iv) a távolba nyújtanak.¹⁴¹

¹³⁷ I. 8. cikk (1) és (2) bek.

¹³⁸ I. 8. cikk (2) bek.

¹³⁹ M. 11. cikk

¹⁴⁰ I. 8. cikk (3) bek.

¹⁴¹ E. 2. cikk a).

A magánszemélyek közötti e-mail forgalom nem információs társadalmi szolgáltatás, ha a levelezők a foglalkozásuk gyakorlásán kívül folytatják azt.¹⁴² A felelősség korlátozás, kizárás csak az internet használatára irányuló szolgáltatást nyújtók, az ún. service providerek¹⁴³ javára áll fenn, nem érinti az információt, a tartalmat (műveket) a hálózatra felvivők („content providers”, tartalom szolgáltatók) általános szerzői jogi szabályok szerint fennálló felelősségét. (A magyar jog szerint a tartalom szolgáltató az olyan igénybe vevő, aki (amely) a szolgáltatáshoz a tárolt, átvitt információt biztosítja.¹⁴⁴)

Az internet használatára irányuló szolgáltatást nyújtók felelősségét a tartalomért eltérő feltételekkel zárják ki vagy korlátozzák, attól függően, hogy milyen módon történik a szolgáltatás. A feltételek teljesülése az „egyszerű adatátvitel” körében a felelősség alól teljes mentesüléshez vezet¹⁴⁵, míg a közbenső és átmeneti jellegű tárolás és az állandó tárolás esetén a felelősség a jogsértő tárolás, hozzáférhetővé tétel megszüntetésére korlátozódik, ideértve az ezt célzó ideiglenes intézkedések megtételét is. Az EK 2003. júliusig megvizsgálja, hogy kiterjessze-e a felelősség korlátozást a hiperlinkekre és a kereső szoftverekre is és, hogy ezeket a korlátozásokat kösse-e további feltételekhez.¹⁴⁶ A szolgáltató mindenesetre nem köteles előzetesen és rendszeresen ellenőrizni az átvitt vagy tárolt tartalmat annak jogszerűsége szempontjából.¹⁴⁷

Megjegyzendő, hogy a személyhez fűződő – így többek között a szerzői jogi – jogok megsértéséért a polgári jogi felelősség mindeddig objektív alapú volt, s a megsértés szankciói túlmentek az abbahagyáson.

Sajátos, az EK jogában már az 1991-es szoftver irányelvvel megjelent jogintézmény az a jogi védelem, amit a tagállamoknak a művekhez és védett teljesítményekhez való jogtalan hozzáférést gátló műszaki intézkedések védelmére valamint az elektronikusan rögzített jogkezelési információk védelmére be kell vezetniük.¹⁴⁸ (Ez csak az Infosoc. irányelv szabályozott területén – ideértve e szempontból a számítógépi programokat és az adatbázist is - érvényes.) A jogi védelem az olyan termékek gyártásával, behozatalával, reklámozásával, eladásával, bérbeadásával továbbá kereskedelmi célú birtoklásával szemben áll fenn, amelyek elsődleges rendeltetése a hatékony műszaki védelem megkerülése.¹⁴⁹ A jog ugyancsak véd a művekre és teljesítményekre vonatkozó elektronikus információ törlésével vagy megváltoztatásával és az ily módon való forgalmazásával szemben.¹⁵⁰ A felelősség feltétele lényegében a polgári jogi vétkesség.¹⁵¹

¹⁴² E. irányelv 18. preambulum bekezdése.

¹⁴³ E. 2. cikk b)

¹⁴⁴ Elker. tv. 8.-10 §-ok.

¹⁴⁵ E. 12. cikk

¹⁴⁶ E. 13. és 14. cikk; 21. cikk (2) bek.

¹⁴⁷ E. 15. cikk

¹⁴⁸ I. 6. cikk (1) bek. és 7. cikk

¹⁴⁹ I. 6. cikk (2) bek.

¹⁵⁰ I. 7. cikk

¹⁵¹ I. 6. cikk (1) és 7. cikk (1) bek.

A magyar jog szempontjából is érdekes, vizsgálandó kérdés az így, jogi eszközökkel megvédett, a hozzáférést gátló műszaki eszközök, intézkedések viszonya a szabad felhasználásokhoz és a bizonyos tömeges szabad felhasználások károsító hatásait kiegyenlítő „megfelelő díjazás” iránti igények rendszeréhez.

Végezetül az EK jogában sajátos szerzői jogvédelmi eszközzé vált a vámjog egy új intézménye. A Tanács az összes jogalanyra kötelező szabállyal, vagyis rendelettel vezette be a jogsértő szellemi termékek határforgalmára vonatkozó szabályokat.¹⁵² A szabály lényege a vámhatóság és a jogosultak együttműködése a „kalóz” vagyis jogellenes szerzői jogi, szomszédos jogi termékek nem-kereskedelmi forgalmában a termék határon való ideiglenes megállítása, elkobzása érdekében. A szabály egyúttal garanciákat tartalmaz a jogszerűen eljáró importőrök védelmében.

2.10. Hátrahagyott művek („editio princeps”), kritikai kiadások, követő jog („droit de suite”).

A védelmi idő alatt nyilvánosságra nem került szerzői művek első kiadói javára, 25 év időtartamra a szerzőkével azonos tartalmú vagyoni jogokat kell biztosítani.¹⁵³

A tagállamok a közkinccsé vált tudományos és kritikai művek újra kiadására szerzői jogi típusú védelmet vezethetnek be, melynek időtartama legfeljebb 30 év lehet az első jogos kiadástól számítva.¹⁵⁴

A vizuális művészet síkban vagy plasztikusan kifejezett eredeti alkotásainak (és számozott, a szerző által eredetinek elismert példányainak) az első eladást követő kereskedelmi jellegű tovább eladásai esetén a szerzők és jogutódai a nettó vételár arányában díjazásra jogosultak.¹⁵⁵ Ez az ún. „követő jog” (droit de suite, resale rights Folgerecht). A díjat az eladó fizeti. Mértéke sávosan és degresszíven meghatározott (4 %-tól lefelé 0,25 %-ig, összegében pedig legfeljebb 12.500 euro-ig).¹⁵⁶ A tagállamok bizonyos további korlátozásokat is előírhatnak.¹⁵⁷ A joggyakorlásra kötelező közös jogkezelés is előírható.¹⁵⁸ Ez a díjigény az EK-n kívüli országok szerzőit, jogutódait csak anyagi viszonyosság esetén illeti meg.¹⁵⁹

¹⁵² A Tanács 241/1999-es rendeletével módosított 3 295/1994/EK rendelet.

¹⁵³ V. 4. cikk

¹⁵⁴ V. 5. cikk

¹⁵⁵ K. 1. cikk (1), (2) és (4) bek.

¹⁵⁶ K. 4. cikk

¹⁵⁷ K. 1. cikk (3) bek.

¹⁵⁸ K. 6. cikk (2) bek.

¹⁵⁹ K. 7. cikk

3. Összefoglalás és kitekintés

3.1. Az ellentmondások feloldása

A feloldásra váró alap ellentmondás mindaddig a szerzői jog területisége és a belső piac szabadsága között feszül. Ezt a helyzetet a tagországok szerzői és szomszédos jogi védelmi szintjeinek egységesítése önmagában nem oldja meg. Az összeegyeztetés iránt tett eddigi lépések a szerzői jog lényege és a gyakorlása közötti elvi különbségtétel mentén történtek és vezettek is részeredményekhez. Ilyen a mű dologi hordozón, műpéldányokban való felhasználása körében a közösségi szintű jogkimerülés bevezetése és az „anyagtalán” módon, a távollévő közönséghez közvetítés körében pedig a több országot átfogó műholdas sugárzás felhasználási helyének – és ezáltal az alkalmazandó jognak – egységes megállapítása. Másrészt viszont a filmterjesztés, a videobérlet, a sugárzott műsorok vezetékes továbbközvetítése körében kifejezetten a szerzői jog területiségének, a jogok tagországok határaihoz való igazodásának megerősítése történt. A lehívással való, internetes „on-line” közönséghez közvetítés esetében mindaddig nem született szabály a felhasználás helye, az egységesen alkalmazandó jog s ezáltal a területiség – globalitás ellentmondásának kezelésére.

A közös jogkezelés mint szükséges monopólium és a közösségi versenyjogi szabályok összeegyeztetése jelentős mértékig sikerrel járt. A közös jogkezelő tagországonként szükségszerűen piacuralmi helyzetben van és nem mentesül eleve a monopóliumellenes szabályok hatálya alól. A közös jogkezelők gyakorlata ma egészében nem visszaélés a piacuralmi helyzetükkel, de a gyakorlat néhány eleme módosításra szorult (külföldi tagok jogai) illetve elvileg visszaélés lehet (jogdíjszintek viszonya).

3.2. A kitűzött célok elérése

A szerzői jogi jogharmonizáció több tárgyban elérte azt a célt, hogy hangolja össze az alapvető érdekeket, csökkentsék a verseny torzulásait. Kérdéses, hogy ez sikerül-e éppen a ma legfontosabb tárgyban, az on-line internetes felhasználásnál az új Infosoc. irányelvvel.

A műszaki újdonságokra való válaszadás célját az EK alapvetően elérte a számítógépi program, adattár, műholdas sugárzás, egyidejű vezetékes továbbközvetítés szerzői jogi szabályaival.

A védelmi szint emelkedett az egységes magasabb védelmi idő bevezetésével, a szomszédos jogok kiterjesztésével, az egységes, „ki nem merülő” bérbeadási jog és díjigény elismerésével, az on-line internetes felhasználás engedélyezési joga azonosításával, a vámintézkedések és a hatékony műszaki védelmi intézkedések jogi védelmének előírásával.

A szabad felhasználások körében teljesen sikertelen volt a széttartó szabályozások közelítése.

3.3. Hogyan tovább?

Az EK jogharmonizáció fényénél világossá vált, hogy most már választ kellene adni néhány eddig kerülgetett (és nem csak európai regionális, de világszintű) szerzői jogi elvi kérdésre. Ilyen elsősorban az egyidejű és egyszerre több állam területét átfogó digitális felhasználások helyének, a felhasználási cselekményre irányadó jognak nemzetközi magánjogi kérdés. (Átfogóan a szerződésen kívül okozott károkra irányadó jogról nincsen általános nemzetközi egyezmény sem.) A fő nehézség abban áll, hogy e kérdésben valószínűleg nem lehet csak egy földrajzi régióra irányadó választ adni. Másrészt kényes a hatékony műszaki védelmi intézkedések és a szabad felhasználások, valamint a tömeges szabad felhasználások által okozott károkat kiegyenlítő – például reprográfiai – díjigények viszonya. Az „Infosoc.” irányelv, bár maga nem ad megoldást erre a problémára és a 6. cikke (4) bekezdésének első albekezdésében a tagállamokra hagyja a döntést, tartalmaz néhány útmutatást is.¹⁶⁰

Úgy tűnik, az EK szerzői jogharmonizáció a szabályozás módja szempontjából is szakaszhatárhoz érkezett. Elképzelhető persze, hogy folytatódik a még szabályozatlan „foltok” irányelvekkel való kitöltése, esetleg egyes kérdésekben az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvnek megfelelő horizontális (több jogágot átfogó) módszerrel.¹⁶¹ Így például nincs még irányelv az egyik alapvető felhasználási jogtípusról, a nyilvános előadási jogról és annak kivételeiről. E kivételek terjedelme az utóbbi időben az EK és az USA közötti jogvita tárgya volt a Világkereskedelmi Szervezet előtt. Előkészületben van egy horizontális irányelv a szerzői és iparjogvédelmi jogok jogérvényesítési eszközrendszeréről és a Bizottság vizsgálja, elemzi a közös jogkezelésről tartott meghallgatások eredményeit is.¹⁶²

Valószínű mégis, hogy megkezdődhet a valódi egységes európai jog rendelettel való létrehozása.¹⁶³ E mellett szól, hogy az EK 1996-tól a szerzői és szomszédos jogi nemzetközi egyezmények („WCT”, „WPPT”) egységes, önálló jogalanyává vált. Az egységes jog kialakítását fékezheti viszont a szerzői jogoknak a különféle európai nemzeti kultúrákba való beágyazottsága, az elvek szintjén a szubszidiaritás elve. Ugyanígy ellenhatást fejt ki a kulturális piac az európai régiót messze meghaladóan átfogóvá válása s az, hogy ennek következtében a szerzői jog a nemzetközi kereskedelmi jog világszerte egységes szabályozási tárgyává vált s az USA törekvése erre a homogenizálásra tovább folytatódik.

¹⁶⁰ J. Reinbothe, i.m. 4. old. 83. láb.

¹⁶¹ J. Reinbothe már az I. irányelvet is az első generációs *acquis communautaire* hézagjait kitöltő irányelvnek nevezi. 1. 83. láb. 2. o.

¹⁶² J. Reinbothe, i.m. 6. o. 83. láb.

¹⁶³ Az EU 2002. június közepén rendezett nemzetközi szerzői jogi konferenciája az európai szerzői jog átgondolásáról ennek kiinduló pontja lehet (Santiago de Compostela, Spanyolország).

Az egységes európai szerzői jognak jelentős különbségeket kellene áthidalnia. Egységes válasz kell olyan dogmatikai alapkérdésekre, mint a védelem tárgyának határai, rendszere (szerzői jog – szomszédos jogok – kapcsolódó jogok – követő jog – fizető köztulajdon), az eredeti jogalany, a személyhez fűződő jogok szerepe és viszonya a többi joghoz, a vagyoni jogok összességének átruházhatósága, a „felhasználás” fogalmi meghatározása, a felelősség - közvetett felelősség a jogsértésekért, a közös jogkezelés közös szabályai. Egységesíteni kellene a szabad felhasználások és a díjigények szétartó szabályozásait is, külön tekintettel ezek viszonyára a hatékony műszaki védelmi intézkedések jogi védelmének szabályaival.